

ΔΕΝ ΕΚΤΙΣΑΝ ΔΟΥΛΟΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Δούλοι: Μικρή συμμετοχή - ίσες αμοιβές με τους ελεύθερους

Είναι γνωστό, ότι η ιστορική αναζήτηση κατά τη διάρκεια του «περάσματος» της στον πολύ κόσμο υφίσταται έναν σωρό παραμορφώσεις σε σημείο, ώστε στην κατάληξή της να έχει πλέον περιβληθεί με μία σκληρή, σχεδόν αδιαπέραστη, κρούστα από ιδεοληψίες, ρομαντισμό, ανακρίβειες, ωραιοποιήσεις, φαντασιώσεις, πλάνες, απαράδεκτες γενικεύσεις και μυθεύματα.

Ένα από τα μυθεύματα, που μάλιστα θεωρείται και το πλέον «αυταπόδεικτο» από τους αδαείς, είναι το ότι ο αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός βασίστηκε στη δουλεία και συνακόλουθα ότι ο πολιτισμός αυτός δεν θα είχε υπάρξει, αν δεν υπήρχαν οι δούλοι της αρχαίας Ελλάδας. Σε οποιαδήποτε προσπάθεια νηφάλιας και επιστημονικής εξέτασης του φαινομένου της δουλείας στον αρχαίο Ελληνικό Κόσμο η συντριπτική πλειοψηφία αυτού του χωρίς ιστορική αυτογνωσία λαού θα κατευθύνει τον δείκτη της προς τον Παρθενώνα και θα ρωτήσει αποστομωτικά: «Κι αυτό” ποιός το έφτιαξε; Οι δούλοι δεν το έφτιαξαν;».

Η έντεχνη παγίωση τέτοιου είδους μυθευμάτων στην συλλογική αντίληψη εξυπηρετεί πολλά συμφέροντα. Γιατί, αν ο Ελληνικός Πολιτισμός στηρίχτηκε στη δουλεία, τότε ο Χριστιανισμός αποκτά νόημα και ιστορική αποστολή, αφού θριάμβευσε επί ενός «εκμεταλλευτή», «μαλθακού» και «παρακμασμένου» λαού. (Μάλιστα δεν είναι τυχαίο, ότι οι ηθικολογικού τύπου κατηγορίες κατά του προγονικού πολιτισμού επεκτείνονται και σε άλλα ζητήματα μέχρι την τελική κωδικοποίησή τους στο τρίπτυχο «Ελλάδα = δουλεία + ομοφυλοφιλία + παιδεραστία»).

Οι δούλοι
ανεξάρτητα από
την συμβατική
νομική τους
υπόσταση είναι
άνθρωποι, που
πρέπει να
τραφούν, να
ντυθούν, να έχουν
υγειονομική
περίθαλψη κ.λπ.,
ο,τι δηλ. και ένα
μέλος μιας
οικογένειας.
Επιπλέον στην
Ελλάδα είχαν και
το δικαίωμα της
τεκνοποίησης,
πράγμα που
υποχρέωνε τον
ιδιοκτήτη να

Το ότι ο Χριστιανισμός μέσω του αποστόλου του Παύλου αλλά και άλλων καθάγισε τη δουλεία προσπερνάται. Από την άλλη οι αριστεροί αυτής της χώρας θα αναπαράγουν με τη σειρά τους το ίδιο ακριβώς τρίπτυχο κι ας καυχώνται ότι είναι τοποθετημένοι στον αντίποδα του Χριστιανισμού. Από τη χαιρέκακη θριαμβολογία του φιλήσυχου χριστιανορρωμιού νοικυραίου, που νιώθει να δικαιώνεται ηθικά η θρησκεία του, μέχρι το ειρωνικό απέναντι στον «υπερεκτιμημένο» Ελληνικό Πολιτισμό μειδίαμα του μαρξιστορρωμιού, που νιώθει να δικαιώνεται η θεωρία του Ιστορικού Υλισμού, η απόσταση είναι μηδαμινή.

Και οι δύο επινοούν τα «τεκμήρια» υπεροχής τους επάνω στην υποβάθμιση του προγονικού και καταξιωμένου (ως γνωστόν, πρόγονος δεν μπορεί να θεωρείται ο «ξεπερασμένος» αρχαίος, αλλά οι «προπάτορες» της Βίβλου η οι «άγιοι» του πάλαι ποτέ γραφειοκρατικού καπιταλισμού). Και οι δύο υποκινούνται από ένα σύμπλεγμα απέναντι σε κάτι που ξεφεύγει εμφανώς από τα αντιληπτικά τους πλαίσια.

Ίσως μάλιστα ενδόμυχα να τους γοητεύουν κατά έναν ενστικτώδη τρόπο τα ελληνικά μνημεία, όπως άλλωστε και δισεκατομμύρια άλλους ανθρώπους σε

**φροντίζει και τα
παιδιά τους.**

όλες τις εποχές. Αλλά ντρέπονται να το ομολογήσουν, φαντασιούμενοι ίσως το υποτιθέμενο μαστίγιο του επιστάτη, που δημιουργούσε αυλακίες από αίμα στις πλάτες των χιλιάδων δυστυχισμένων σκλάβων, καθώς ανηφόριζαν κάτω από τον καυτό ήλιο στην Ακρόπολη, φορτωμένοι όγκους μαρμάρου...

Έργα χρησιμότητας και έργα πολιτισμού

Μνημεία, θέατρα, στάδια, ναοί, βιβλιοθήκες κ.λπ. μιας αρχαίας ελληνικής πόλης δεν είναι απλώς έργα χρησιμότητας, όπως π.χ. μια γέφυρα, η ένας δρόμος (οι Έλληνες μπορούσαν να καυχηθούν και για τέτοια έργα, όπως η σήραγγα του Ευπαλίνου ή τα Μακρά Τείχη, αλλά δεν το έκαναν, γιατί θεωρούσαν, ότι η υπερηφάνεια μιας κοινωνίας πρέπει να προέρχεται από την ποιότητα των θεσμών της). Οικοδομήματα ταυτοτικής πολιτισμικής αναφοράς αποτελούν απαραίτητα εξαρτήματα μιας πολιτικής κοινότητας. Και πριν η κοινότητα δημιουργήσει τον πολιτισμικό της εξοπλισμό, τον είχε επιθυμήσει και οραματιστεί.

Οι Παρθενώνες –καλλιτεχνικοί, φιλοσοφικοί, πολιτικοί– δεν είναι μόνο έργα των χειρωνακτών η των πνευματικών εργατών που τους διεκπεραίωσαν, αλλά έχουν ως απαραίτητο υπόβαθρο το δημιουργικό σφρίγος ενός λαού. Τα αρχιτεκτονικά, γλυπτικά και πνευματικά αριστουργήματα των Ελλήνων δεν αποτελούν έργα ματαιοδοξίας κάποιων αυτοκρατόρων, μοναρχών και λοιπών εξουσιαστών, αλλά πηγάζουν ως αυθόρμητες δημιουργικές ιδέες προσωπικοτήτων ή αναδύονται ως προϊόντα ενός συλλογικού ψυχικού και πνευματικού μεταβολισμού, εκδηλούμενου ως δημιουργική θεία μανία⁽¹⁾.

Και για να προλάβουμε ενδεχόμενη παρεξήγηση: οι Έλληνες δεν παρήγαγαν ποτέ θρησκευτική τέχνη με την έννοια π.χ. της στυλιζαρισμένης και στρατευμένης τέχνης των χριστιανικών εικόνων.

Ο Παρθενώνας είναι θεός, όπως και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Διός στην Ολυμπία, όχι ως «θεόπνευστη» έκφραση «πίστης», αλλά ως απόρροια των ιδεών του Κάλους, της Συμμετρίας, της μαθηματικής αρμονίας της Χρυσής τομής κ.λπ. και αναπτύχθηκαν πάνω στο επίπεδο της φιλοσοφικής και επιστημονικής επίγνωσης.

Οι Παρθενώνες κάθε είδους αποτελούν τα άνθη ενός πολιτισμού ελευθερίας –άνθη που δεν μαραίνονται, ακόμα κι αν οι βάρβαροι τους μεταβάλλουν σε στόχους ενός φανατισμού της πίστης, η οποία «πίστη» ήταν έννοια άγνωστη στην Αρχαιοελληνική Σκέψη.

Πολιτισμοί ελεύθερων και «πολιτισμοί» δούλων

Οι πολιτισμοί βασίζονταν ανέκαθεν στην απρόσκοπτη πνευματική ανάπτυξη για όσο το δυνατόν μεγαλύτερα κομμάτια του πληθυσμού και στην ελεύθερη εκδήλωση της δημιουργικότητας. Οι πολιτισμοί δημιουργούνται μόνο από ελεύθερους ανθρώπους. Πολιτισμός βασισμένος στη δουλεία, δηλαδή πολιτισμός δούλων, δεν υπήρξε ποτέ. Εξαρτημένη εργασία με τη μορφή της δουλείας υπήρχε σχεδόν παντού στον αρχαίο κόσμο, αλλά πρέπει να παρατηρηθεί, ότι πολίτες και πολιτισμός δημιουργήθηκαν μόνο στην Ελλάδα. Αυτό χρειάζεται κάποιες διευκρινήσεις.

Η εικόνα που έχει ένας Νεοέλληνας (αφού αυτός είναι που μας ενδιαφέρει εν προκειμένω), ότι ακόμα και το φτωχότερο σπίτι στην αρχαία Ελλάδα είχε δούλους, είναι αφελέστατη εκτός από ανιστόρητη. Οι δούλοι ανεξάρτητα από την συμβατική νομική τους υπόσταση είναι άνθρωποι,

που πρέπει να τραφούν, να ντυθούν, να έχουν υγειονομική περίθαλψη κ.λπ., ο,τι δηλ. και ένα μέλος μιας οικογένειας. Επιπλέον στην Ελλάδα είχαν και το δικαίωμα της τεκνοποίησης, πράγμα που υποχρέωνε τον ιδιοκτήτη να φροντίζει και τα παιδιά τους (τα οποία στην Ελλάδα δεν αποτελούσαν ιδιοκτησία κανενός).⁽²⁾

Οι δούλοι αποτελούσαν τεράστια οικονομική επιβάρυνση για ένα νοικοκυριό η μία επιχείρηση, και γι' αυτό μόνο μερικά μεγάλα αγροτικά «τζάκια» διέθεταν δούλους. Επίσης κάποιες μεγάλες οικονομικές μονάδες: το εργοστάσιο όπλων του μέτοικου Λυσία στην Αθήνα απασχολούσε 120 τεχνίτες, ελεύθερους και δούλους, οι οποίοι έκαναν τις ίδιες εργασίες με τους ελεύθερους. Υπήρχε επίσης η κατηγορία των δημόσιων δούλων, οι οποίοι μπορεί να ήταν από εργάτες στα ορυχεία αργύρου του Λαυρίου, εργαζόμενοι από κοινού με τους ελεύθερους μεταλλωρύχους, μέχρι αστυνομικοί στο κλεινόν άστυ. Υπήρχαν επίσης οι δούλοι οι επονομαζόμενοι «χωρίς οικούντες», οι οποίοι κατοικούσαν χωριστά από τον ιδιοκτήτη τους, του κατέβαλαν κάποιο είδος ενοικίου και είχαν αρκετή ανεξαρτησία. Επίσης ήταν επιτρεπτό και σύνηθες οι δούλοι να αναπτύσσουν δική τους οικονομική δραστηριότητα⁽²⁾.

**Μπορεί να
συναντήσει κανείς
δούλους σε όλη την
κλίμακα της
παραγωγικής
διαδικασίας, από
χειρώνακτες
τεχνίτες, γραφείς,
μέχρι και σε
νευραλγικές θέσεις
ως οικονομικούς
υπαλλήλους της
πόλης η τραπεζίτες
όπως ο
πλουσιώτερος
άνθρωπος της
αρχαίας Αθήνας, ο
δούλος-τραπεζίτης
Πασίων.**

Οι δούλοι στην αρχαία Ελλάδα δεν αποτελούσαν τάξη με την οικονομική έννοια. Δεν είχαν δηλ. οριοθετημένο ρόλο στην παραγωγική διαδικασία, όπως π.χ. σήμερα ο βιομηχανικός εργάτης, ο μισθωτός υπάλληλος, ο επιχειρηματίας κ.λπ. Οι δούλοι χρησιμοποιούνταν συμπληρωματικά (φυσικά μόνο όταν υπήρχαν) ως προς την εργασία των ελευθέρων. Έκαναν περίπου ο,τι οι μέτοικοι και οι πολίτες. Η διαφορά εντοπίζεται στο ότι ο ελεύθερος εργαζόταν για λογαριασμό του, ενώ ο δούλος για λογαριασμό κάποιου άλλου.

Μπορεί να τους συναντήσει κανείς σε όλη την κλίμακα της παραγωγικής διαδικασίας, από χειρώνακτες τεχνίτες, γραφείς, μέχρι και σε νευραλγικές θέσεις ως οικονομικούς υπαλλήλους της πόλης η τραπεζίτες όπως ο πλουσιώτερος άνθρωπος της αρχαίας Αθήνας, ο δούλος-τραπεζίτης Πασίων (για τις Τράπεζες οι πολίτες δεν έτρεφαν εκτίμηση)⁽²⁾. Λόγω του ότι ήταν διεσπαρμένοι σε όλο το επαγγελματικό φάσμα καθώς και λόγω του περιορισμένου αριθμού τους σπάνια αντιμετωπίζονταν ως κάτι αναλώσιμο, όπως συνηθιζόταν αλλού. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η κατά κανόνα ανθρωπινότερη μεταχείριση, που ανέκαθεν είχαν στην Ελλά-
δα.⁽⁹⁾

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι ο Ελληνικός Πολιτισμός αναπτύχθηκε όχι χάρη αλλά παρά την ύπαρξη δουλείας. Η ελληνική Οικονομία βασίστηκε στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της στην εργασία του ανεξάρτητου παραγωγού, αγρότη η τεχνίτη. Οι δούλοι είχαν σημαντική συμμετοχή στη δημιουργία του οικονομικού πλεονάσματος μιας μεγάλης πόλης, όπως η Αθήνα, αλλά ο ανεξάρτητος καλλιτέχνης, δημιουργός και παραγωγός αποτελεί τον ήρωα του Ελληνικού Πολιτισμού εν γένει⁽²⁾.

Εξ αιτίας των περιορισμένων δυνατοτήτων της χρήσης δούλων οι Έλληνες αναγκάστηκαν να αναζητήσουν από νωρίς τόσο τις πολιτικές όσο και τις τεχνολογικές απαντήσεις στο πρόβλημα της παραγωγικότητας. Μια κοινωνία υποχρεωμένη να

δράσει με αυτόν τον τρόπο οδηγείται αργά η γρήγορα σε μια ερευνητική κατεύθυνση.⁽⁸⁾ Επίσης η τεχνολογική σκέψη, όπως καλλιεργήθηκε από τους Έλληνες, αποτελεί αποτέλεσμα της προσπάθειας να ξεπεραστεί το πρόβλημα των περιορισμένων σωματικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Ο Αριστοτέλης έχει συλλάβει το πρόβλημα στις πλήρεις διαστάσεις του, όταν θεωρεί τη δουλκή εργασία λύση-υποκατάστατο απέναντι στην τεχνολογική υπανάπτυξη⁽³⁾ (όπως θα δούμε όμως παρακάτω, ο Παρθενώνας φτιάχτηκε σχεδόν χωρίς να τον αγγίζουν χέρια).

Αντίθετα κοινωνίες βασισμένες εξ ολοκλήρου στην δουλεία δεν εκδημοκρατίστηκαν ποτέ, ούτε φυσικά ευεργετήθηκαν από τα πολιτισμικά επακόλουθα της κοινωνικής αυτοκυβέρνησης. Δεν ανέπτυξαν πολιτισμική δημιουργία, αλλά παρέμειναν να πιθηκίζουν (βλ. Ρωμαίους) τα εξωτερικά γνωρίσματα του Ελληνικού Πολιτισμού. Οι Ρωμαίοι, παρά την επί αιώνες στενή συνοίκησή τους με τον Ελληνικό Πολιτισμό, παρέμειναν πολιτισμικώς ετερόφωτοι και σε ημιβάρβαρη κατάσταση, ακριβώς λόγω της εξάρτησής τους από τη δουλεία. Το αίσθημα κατωτερότητάς τους ως πολιτισμικών νεόπλουτων απέναντι στην Ελλάδα τους κατέτρεχε καθ' όλη τη διάρκεια ζωής της αυτοκρατορίας τους. Οι Ρωμαίοι δεν έχτισαν Παρθενώνες αλλά Κολοσσαία και Ιπποδρόμους. Για την ακρίβεια τα έχτισαν οι εκατοντάδες χιλιάδες δούλοι τους, οι οποίοι στη συνέχεια εκτελούνταν μαζικά μέσα σε αυτά. Επιπλέον υιοθέτησαν εν τέλει ως επίσημη θρησκεία τους και μας κληροδότησαν μία θρησκεία δούλων, τον Χριστιανισμό.

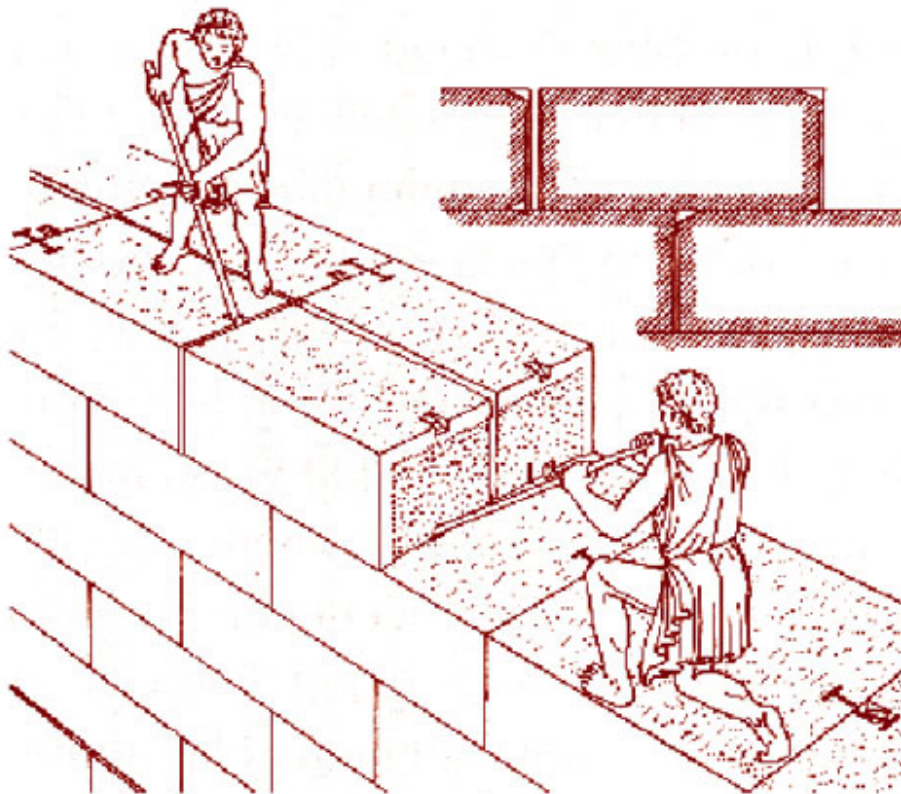
Το ότι η αρχαία ελληνική Οικονομία δεν βασιζόταν στη δουλεία αλλά στον ελεύθερο αγρότη και τεχνίτη έχει επισημανθεί σαφώς και από τον Καρλ Μαρξ: «*Το μικρό νοικοκυριό του αγρότη και η ανεξάρτητη επιχείρηση του χειροτέχνη, που και τα δύο αποτελούν εν μέρει την βάση του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής και εν μέρει, ύστερα από τη διάλυσή του, εμφανίζονται δίπλα στην κεφαλαιοκρατική επιχείρηση, αποτελούν ταυτόχρονα την οικονομική βάση των κοινωνιών της Κλασικής Αρχαιότητας στα καλύτερά της χρόνια, αφού πρώτα η Κλασική Αρχαιότητα διέλυσε την αρχική ανατολίτικη κοινοκτημοσύνη, και προτού η δουλεία επικρατήσει στα σοβαρά στην παραγωγή.*»⁽⁴⁾

Το ότι η αρχαία ελληνική Οικονομία δεν βασιζόταν στη δουλεία αλλά στον ελεύθερο αγρότη και τεχνίτη έχει επισημανθεί σαφώς και από τον Καρλ Μαρξ.

Τα παραπάνω ο Μαρξ τα επεκτείνει από τον χώρο της Οικονομίας στον χώρο της Κοινωνίας και της Πολιτικής. Έτσι αλλού γράφει, ότι η βάση όχι μόνο της αρχαίας ελληνικής Οικονομίας αλλά και της αρχαίας ελληνικής πολιτικής κοινότητας (από τις αγροτικές απαρχές της ήδη) είναι η εργασία του ανεξάρτητου παραγωγού: «*Η προϋπόθεση για τη διατήρηση της κοινότητας είναι η εξασφάλιση της ισότητας μεταξύ των ελεύθερων αυτοσυντηρουμένων χωρικών και της ατομικής εργασίας τους ως συνθήκης για τη διατήρηση της ιδιοκτησίας τους.*»⁽⁵⁾ Βέβαια οι διάφοροι Νεοέλληνες αγνοούν τα παραπάνω αποσπάσματα του «πατριάρχη» του Ιστορικού Υλισμού.

Η κατασκευή των μνημείων της Ακρόπολης

Τα μνημεία της Ακρόπολης αποτελούν ένα καλό παράδειγμα για το πως διεκπεραιωνόταν ένα δημόσιο πολιτισμικό έργο στην αρχαία Ελλάδα. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν σχεδόν πλήρως αυτοματοποιημένη. Το μάρμαρο που εξορυσσόταν από μεγάλο βάθος, ανελκύετο με γερανούς μέχρι το στόμιο του λατομείου, όπου φορτωνόταν απ' ευθείας σε έλκηθρα και μετά σε άμαξες. Από εκεί μεταφερόταν στην Αθήνα με μία διαδρομή διάρκειας έξι ωρών. Στην Ακρόπολη ανέβαινε από μία μεγάλη ράμπα εκατό μέτρων.

Χιλιάδες εξειδικευμένων εργατών (μηχανικών, λατόμων, λιθοξόων, торνευτών, ξυλουργών, σιδεράδων κ.λπ.) εργάστηκαν, προκειμένου να κατασκευασθούν τα μνημεία της Ακρόπολης. Δεν υπήρχε καμμία διάκριση στις αμοιβές μεταξύ ελευθέρων και δούλων με αποτέλεσμα το υψηλό κόστος κατασκευής, το οποίο όμως συνδυάστηκε με την επιμέλεια και τη λεπτότητα των εργασιών. Στο σχέδιο εικονίζονται οικοδόμοι να τοποθετούν στη θέση τους μεγάλους παραλληλεπίπεδους δόμους. (Α.Κ. Ορλάνδου, «Ιστορία Ελληνικού Έθνους», «Εκδοτική Αθηνών».)

Η εξερεύνηση των κοιτασμάτων είχε γίνει συστηματικά με μεθόδους γεωλογικής διασκόρπισης (ακόμα και σήμερα μετά δυσκολίας ειδικοί μεταλλειολόγοι και γεωλόγοι μπορούν να προσδιορίσουν, που υπάρχουν κοιτάσματα και ποιάς ποιότητας)⁽⁶⁾. Έκπληξη εξακολουθεί να προκαλεί και η ποσότητα του εξορυχθέντος μαρμάρου, ακόμα και για τα σημερινά δεδομένα. Η εργασία γινόταν παράλληλα και κατά τμήματα. Υπήρχαν εργοτάξια όχι μόνο στην Αθήνα αλλά και στο Χαλάνδρι και στην Πεντέλη. Στην Ακρόπολη λειτουργούσαν ταυτόχρονα οκτώ γερανοί ύψους 27 μέτρων, που μπορούσαν να ανελκύσουν βάρος 10 τόννων στο ύψος του κτηρίου σε 15 λεπτά. Σε κάθε γερανό υπήρχαν δέκα χειριστές, που χρησιμοποιούσαν ένα σύστημα με τροχαλίες και πολύσπαστα (πρόκειται για αρχές Μηχανικής, που απλώς θα συστηματοποιούσε ο Αρχιμήδης διακόσια χρόνια αργότερα)⁽⁶⁾. Όπως λέει ο Μανώλης Κορρές (καθηγητής του Ε.Μ.Π. με πολυετή προσφορά στα έργα αποκατάστασης της Ακρόπολης), «στην Αθήνα υπήρχαν οι ευνοϊκές πολιτικές συνθήκες, για να υλοποιηθεί ένα όραμα».

Εργάστηκαν χιλιάδες ειδικευμένοι, ελεύθεροι και δούλοι: λατόμοι, λιθοξόοι, υλοτόμοι, κτίστες, βυρσοδέψες, σχοινοποιοί, κεραμοποιοί, μηχανικοί, κηροπλάστες, ξυλουργοί, σιδεράδες, πριονιστές, συναρμοστές, торνευτές και φυσικά οι αρχιτέκτονες και οι καλλιτέχνες, γλύπτες και ζωγράφοι. Οι λεπτομερείς πίνακες μισθοδοσίας που έχουν διασωθεί για τον Παρθενώνα και το Ερεχθείο παρέχουν αναλυτική πληροφόρηση κατά ειδικότητα εργαζομένου, όνομα, δήμο, έργο που επιτέλεσε και την αμοιβή του. Από εκεί προκύπτει, ότι **το 30% των εργαζομένων ήσαν ελεύθεροι**

Αθηναίοι πολίτες και μέτοικοι, 30% από τις Κυκλάδες (κυρίως καλλιτέχνες) και 30% δούλοι της Αθήνας (κυρίως Θράκες και Φρύγες) επί μισθώ. Προκύπτει επίσης, ότι οι αμοιβές ήσαν ίδιες για όλους, ελεύθερους και δούλους. Όλοι αμείβονταν με ημερομίσθιο μία δραχμή εκτός από τους αρχιτέκτονες, που έπαιρναν δύο δραχμές.

Οι Αθηναίοι προσέφεραν προσωπική εργασία για την οικοδόμηση του Ιερού της Παλλάδος. Είναι τουλάχιστον συγκινητικό να διαβάσει κανείς από τον οικονομικό απολογισμό για τα ανάγλυφα π.χ. του Ερεχθείου, δύομισυ χιλιάδες χρόνια μετά: «στον Φυρόμαχο από την Κηφισιά για τον νέο δίπλα στον θώρακα 60 δραχμές / στον Πραξία, κάτοικο Μελίτης, για το άλογο και τον άνδρα που φαίνεται πίσω του 120 δραχμές / στον Αντιφάνη από τους Κεραμείς για το άρμα, τον νέο και τα δύο ζεμένα άλογα 240 δραχμές...»⁽⁷⁾ Η για τις ραβδώσεις των κίωνων: «Τον τρίτο κίονα από τον βωμό της Διώνης, Αμεινιάδης, που κατοικεί στην Κοίλη: 18 δραχμές, Αισχίνης: 18 δραχμές, Λυσανίας: 18 δραχμές, Σωμένης (δούλος του Αμεινιάδη): 18 δραχμές, Τιμοκράτης: 18 δραχμές / Τον επόμενο κίονα, Σιμίας, που κατοικεί στον δήμο Αλωπεκής: 13 δραχμές, Κέρδων: 12 δραχμές και 5 οβολούς, Σίνδρων (δούλος του Σιμία) 12 δραχμές και 5 οβολούς...»⁽²⁾

Ο Παρθενών ήταν έτοιμος σε οκτώ μόλις χρόνια. Σε όλο αυτό το διάστημα γίνονταν έκθεση και απολογισμός ταμείου κατ' έτος. Υπήρχε ειδικά επιφορτισμένη επιτροπή, το λογιστήριο έκανε κάθε χρόνο ισολογισμό, και επί οκτώ χρόνια υπήρξε συνεχής απορρόφηση των κονδυλίων. Δεν αναφέρεται η παραμικρή κατάχρηση.

Έκτοτε κρατάει στα φτερά του την αιωνιότητα.

Πρόκειται πραγματικά για έργο *θείας μανίας*.

Σημειώσεις

(1) Πλάτων, «Φαίδρος», 256 b.

(2) M. M Austin, P. Vidal-Naquet, «Οικονομία και Κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα», εκδόσεις Δαίδαλος-Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1998.

(3) Αριστοτέλης, «Πολιτικά», Ι, 1253 b 33-1254 a 1.

(4) Καρλ Μαρξ, «Το Κεφάλαιο», τόμος 1ος, σελ. 350 (εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα 2006).

(5) Καρλ Μαρξ, «Προκαπιταλιστικοί οικονομικοί σχηματισμοί», εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1983.

(6) Μανώλης Κορρές, «Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα», εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1994.

(7) Αγγλικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, «Κοινωνική Ιστορία της αρχαίας Αθήνας», εκδόσεις Κουτσουμπός 1985.

(8) Π.χ. αμφισβήτηση της δουλείας από σοφιστές όπως οι Αντιφών, Λυκόφρων, Αλκιδάμας κ.α. Από την άλλη ο Αριστοτέλης δεν δικαιολόγησε τον θεσμό της δουλείας, όπως αβασάνιστα ισχυρίζονται πολλοί, αλλά, μιλώντας για φύσει δούλους, προσδιώρισε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους, όπως: το φρονείν μικρόν, το κολακεύειν, το χυδαίον, το ακόλαστον, το ανάνδρον και η κερδοσκοπία. Ο Αριστοτέλης πίστευε, ότι πολλοί δούλοι άξιζαν την ελευθερία και πολλοί ελεύθεροι τη δουλεία (βλ. Α. Κ. Μπαγιόνας, «Ελευθερία και Δουλεία στον Αριστοτέλη», εκδόσεις Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 2003).

(9) Στα Ομηρικά έπη ο δούλος («οικέτης») αποτελούσε ισότιμο μέλος της οικογένειας του κυρίου και ως τέτοιος θεωρείτο ιερό πρόσωπο (π.χ. ο Εύμαιος του Οδυσσέα).

Θεόδωρος Α. Λαμπρόπουλος